

בקשות של שבת (באשות) מאת דוד ששון הררי, סאן פאולו, ברזיל.

מאמר זה נכתב, במקור, בשפה הפורטוגזית, והושמע בערב זיכרונות במרכז הקהילה החלבית בסאן-פאולו. עורך "דרכי אר"ץ" הקליט מאמר זה. מפי המחבר, בתרגום מעורב לעברית, ערבית, אנגלית וצרפתית. העריכה והתרגום הסופיים לעברית נעשו ע"י עורך "דרכי אר"ץ" אשר הוסיף את ההערות למאמר.

אהללה שם אלוקים בשיר ואגדלנו בתודה(תהילים ע')

עוד לא נמצא מי שמתחרט על נוכחתי בבקשות השבת של חלב. זו הייתה חוויה עבור חבורת הילדים שבגילי. לחלקם, הייתה זו חגיגה שלמה ולאחרים הייתה זו הצגה שלא כדאי להחמיצה. חברי חזרו ואמרו לי שמי שהולך פעם אחת - יתמיד לדורות. התלהבותם הייתה כה גדולה עד שחיכיתי בקוצר רוח לשעה שגם אני אטעם מהנאה זו.

גילי היה בעוכרי. ילד הייתי, ולא יכולתי לקום לאשמורת בוקר וללכת לבד בסמטאות עד לבית הכנסת. זאת ועוד. אבי היה חזן בבית כנסת אחר שבו גם אני נהגתי להתפלל מפאת כבודו של אבי. סקרנותי דחפה אותי למצוא לי פתרון, שיאפשר לי להיות בבקשות מבלי ללוות את אבי למניין בו הוא שימש חזן. החלטתי לבלות שבת אחת אצל דודי אשר היה נאמן לטקס הבקשות עד שלא היה מחסיר אף אחד. את הבקשות נהגו לשיר מתחילת החורף ועד פורים, כך יצא שהלכתי אני לשבת סוף העונה.

להתעורר בשעה ארבע בבוקר, להתלבש בחושך – מאחר ואין להדליק אור בשבת. להתעטף בצעיף הצמר ולכפוף כפפות – וחיש מהר היינו בדרך. היה זה יו שלחורף חלבי קשה. גשם חזק, שלוליות בשולי הכביש שכבר קפאו מקור ויצרו מסביב לבית דודי אגס קטן להחלקה על קרח. הרחובות היו ריקים מאדם. פה ושם, ראית יהודי אחד, עם ילדי, הולך לבית הכנסת. "צפרא דמרי טב" (1), בירכנו איש את רעהו בדרך. על כך הגיב המבורך בתשובה היתולית, על בסיס משחקי מילים: "טאב, וראח על כותב" (2).

עקפנו את הרחוב הראשי של גימלייה, ונכנסנו לרחוב שבו ממוקם בית הכנסת. מנגינות הבקשות החלו להדהד באוזנינו מרחוק. ניתן היה לחוש בחגיגות שחרי שבתות ממרחק שלוש מאות מטרים, דבר שגרם, לא פעם, לסכסוכים רבים עם הגויים שבסביבה. מסכן ה"נצאר": הוא קנה מגרש ליד בית הכנסת, עליו בנה בית לתפארת - אך, לישון בליל שבת, בחורף, לא הצליח. הוא קרא. פעם אחר פעם, לנציגי החוק, למשטרה, לעזרתו - אך אלה לא הושיעוהו. איש אדוק בדתו היה: צם כל חודש הראמדאן, התענה כל היום. וחגג בלילה עד ששמע ירית התותח עם עלות השחר המבשר את התחלת הצום. הלך לישון, והנה מקהלת אלף הקולות צועקת באוזניו: "עננו אלוהי אברהם, עננו!" שמש בית הכנסת. ענה באדיבות כל פעם שהוגשה תלונה בנדון, שגם המואזין של המסגד שברחוב השכן לא החסיר מרעשו. כך נפתרה הבעיה בכל פעם שצצה.

אותו נצאר התעניין לדעת אצל השמש: אולי יסביר לו מישהו מה עושה כל לילה, קבוצת היהודים היושבת מסביב לשולחן אחד. חבריה מדברים כולם יחד, מתדיינים ומתווכחים, כשכל אחד תופס ומושך בידו של השני להשתיקו, ואחר-כך הם יוצאים שמחים וחבוקים כאילו כלום לא קרה ביניהם! והשמש הנהן לעצמו: חבל שאותו נצאר לא היה אף פעם בשיעור תלמוד בבית המדרש "בית נשיא". "לך ותבין את היהודים", היה נצאר משנן לעצמו.

נם בן-דודי רצה ללכת איתנו לבקשות כך כפי שסוכם איתו מראש, עברנו ליד ביתו, ומשכנו את החבל שהיה קשור לזרועו, דרך חלון החדר ועד למדרכה שליד הבית. הוא התעורר לטקס.

בית הכנסת אינו רחוק מאתנו. דחפנו את השער בכניסתנו. ניחוח חם ומהביל קיבל אותנו. הרבה אנשים היו שם, נושמים ושרים. היו כאלה שישבו מסביב לתיבה, והיו כאלה שישבו מסביב לשולחנות עץ פזורים באולם. הרב הזקן ישב, פי-אל- צודה, בלב האולם, בכורסתו הגדולה. הוא היה שומע בשתיקה. המזמרים ישבו בשתי שורות, כאשר הנלהבים שבהם התקהלו מסביב לחזן. גם קבוצת יהודים מבחסיתה הגיעה. היו אלה עובדי כפיים, אנשים חזקים, "טרבושים" על ראשיהם, וח"קומבז" עוטף את גופם (3).

מרגליות הפזמונים התחילו לצעוד אט-אט. שירה יפהפייה מימי הביניים ועד היום, והכל בסגנון מזרחי על הצד הטוב ביותר. החזן פתח בבית הראשון של הפזמון יתר הבתים נחטפו לשירה ע"י המסוגלים להתגבר על מתחריהם, בעוד שאת הבית האחרון שר כל הקהל בצוותא. הצגה מעולה הייתה זאת. חגיגה שלמה לעיניים ולאוזניים

הכל התחיל עם חכם מרדכי לבטון, רב ידוע באר"ץ. הרבה פיוטים הוא חיבר. הוא החל ברישום שירים אלה במחברת מיוחדת, שאותה מילא טיפין-טיפין עד לתחילת המאה הנוכחית, עת קם חכם רפאל טבוש ומיסד את אופנת הבקשות בשבת, לאשמורת בוקר. משפחת דריג'ו-טוויל, מעלי הכהן(4), הקפידה להוציא לאור קובץ בקשות אלה בבית הדפוס של עזרא ג'וויג'יטי ובניו, הוא עזרא מדמשק, כפי שכינו אותו.

נחזור לחגיגה שלנו. שמתי לב שהתפתחה תחרות טבעית, מפעם לפעם, בין קבוצה אחת לשנייה מתוך המשתתפים. הדבר הזכיר לי את התחרות הזוהי בעת קריאת אלפא-ביתא ביום שבת, היא "אשרי תמימי דרך". התחרות עכשיו היא יותר קולנית, צורמת. עם רעם מוזיקלי הקולע לאוזניים הרב, בתנועה ביישנית כלשהי, מצטנעת כלשהי: "רבותי, למען השם, הגויים! השכנים!". אז היו מנמיכים את הקול, כנגד ההערה, אבל רק לתקופה קצרה. מה, היו הם חוזרים לצעוק ולעזאזל ה"נצאר"!

הנה הגיע תורו של חכם מוסי דיב. שגיאה נהור היה, גר בשכונת בחסיתה, אך הגיע לג'מיליה בכל שבת של בקשות. הוא סלסל את "מזמור שיר ליום השבת". בכל פסוק שינה את המקום, מרצט לנהוונד, ומעג'ים לחיג'אז(5), איזו ריתמיקה! יה"אל, יה"אל חזר ושינן. אדון שקאלו לא יכול להתאפק מרוב שמחה. הוא היה אומר: אין אנחנו עשויים מברזל, ובמצב כזה של עונג אין להתאפק טפח הוא על שכמו של שכנו, נתן לו "נחרה"*, דחיפת חיבה. "תן לי את הבטחה" ציווה עליו. זהו בקבוק שטוח, מכיל עראק, מיוחד לשתיינים מכורים שאינם ניתנים לגמילה. "לא מבין" הוא היה אומר "אם שותים את העראק בתיאטרון, ב-"מסרח גאזיי"(6), ובסינימה, כשיש קטע משמח, אז למה לא לגמוע ממנו בשמחת הבקשות". הושיט אדון קואן את הבטחה מחיקו, ונתנה לידו של שקאלו. תוך שניות, זרמה חצי התכולה לגרונו של שקאלו, להרטיבו לבאות. "מספיק", גער קואן, "תשאיר משהו" וחוטף חזרה את הבטחה. הרב לא ראה כלום!

עיני סרקו את הסביבה. אוזני שמעו את הלחנים. חלקם ידועים, מועתקים משירי ערב. ואחרים חדשים שעובדו במיוחד.

אדון חנונו, מסלסל מוואלים היה – "ביסחב מוואלאת". איך שקראו לכך בשיא מוואלו הוא היה ... והבקשות ממשיכות. מעולם לא היה אדון דוויק עשיר, אך הוא הקפיד להביא, כל שבת, סוגים שונים של סוכריות, אותן חילק לכל הנוכחים מתוך קופסה. "בירכי", היה צועק. היינו "תברך". אתה מברך "שהכל נהיה בדברו". והוא עונה אמן. הוא נהנה ממתתו ומהאמן, ואתה נהנה מהסוכריה הטעימה. כך היה עובר מאחד לאחד, תוך כדי הפגנת כשרונותיו במחול ובתנועות ריטמיקה מותאמות לפזמון המושמע. לילדים נתן שתי סוכריות לאחד כל כך השתוקקו הם. בכליון עיניים, לסוכריותיו, עד שהתחרו ביניהם מי יקבל מה, ובחלקו של מי יפול סוג זה או אחר של סוכריה. היא השמש היה מחלק "בין וסוכר", קפה טחון ומעורבב עם סוכר...

הבקשות לקראת הסוף, וההתלהבות בשיאה. חלק אחרון זה של הבקשות הוא בחזקת חכם מוסה בסול, אשר, הודות לסלסולו ולמומחיותו בשירה ובזמרה, לא נתן לאף אחד להעיז ללוותו בשירתו. ככל שעלתה התלהבותו, היה מסתובב לו. בראשו ובנופו, הניף ידו ימינה ושמאלה, כך ש"טיהת" הטרבוש שלו (7) נעה ימינה ושמאלה אתו בהתאם הדממה הייתה שלמה לקול שירתו שמחה מילאה את לבנו. דמעות זלגו מעינינו. איזו חנינה! איזה פיצוץ רגשי לילד בן עשר!

בצד ימין של התיבה ישב אבר-חסן, שומר לילה עירוני, "חארס" (8). תפקידו בטקס היה להזין את האח בעצים. למעשה. בשעה כזאת, אין כבר גנבים. כן הוא יכול הרשות לעצמו לשבת, במדיו, בבית הכנסת, ליד האח, למצוץ סוכריות, לקבל טיפ לפורים. את המנגינות של הבקשות הוא יודע מהשירים הערבים המקבילים. וכך, נשען היה בראשו על מקל השמירה שלו ואשר בו אמור היה להבריח את הגנבים את המנגינות הוא ליווה בתנועות קצביות ברגלו ובמקלו.

אור היום התחיל לצוץ מהחלון. החזן קרא קדיש "יהא שלמא" באותו מקום של פרשת השבוע. השמש מיהר להוציא את "הכורשות" (9) מהארון ולחלקן לרבנים ול"גבירים". הם האמידים בעם. לעמך לא צריך – שידאגו הם בעצמם לטליתותיהם ולספריהם.

כל אחד ואחד התפזר למקומו הקבוע בשעת התפילה חזן השחרית תפס את מקומו, והשקט חזר על כנו ברחוב בית הכנסת.

השתלם באמת להיות במפגן הווי שכזה, מהיפים שבאר"ץ. השתלם ללכת ל"באשות" (10).

הערות:

(1) "צפרא דמרי טב" בוקר טוב לאדוני - בארמית.

(2) "טאב, וראח על כותב" בתרגום מילולי לעברית "כבר הבריא, והלך לבית הספר" קיים משחק מילים בין "טב" בארמית ל"טאב" בערבית. בנוסף לחריזה של "טאב" ו"כותאב"

(3) בחסיתה - היתה השכונה היהודית לדלי אמצעים אשר לא חשיגה ידם לגור בשכינת האמידים. "הגימיליה". חלק מתושבי בחסיתה, ובמיוחד המבוגרים שבהם. נהגו להלבש עם "קומבז"• ארוך העוטף את גופם ועם "טרבוש", הוא כובע אדום ומוארך על הראש. תושבי גימיליה, לעומת זאת, התלבשו בסגנון אירופאי.

(4) משפחות "טוויל" נמנו. לפי המסורת המקובלת בחלב. על צאצאיו של עלי הכהן מתקופת הנביאים משעלה מישהו מהם לתורה. הקפיד החזן. בעת השמעת ה"מי שברך" להזכיר היות המבורך משושלת עלי הכהן.

(5) שמות חלק מי־מקאמאתי המוזיקה בהם הצטיינו משוררי ארי"ץ.

(6) "מסרח גאזי". תיאטרון פופולרי בבחסיתה בו התקיימו יום־יום מופעי שירה. זמרה וריקודי בטן. חלק מתושבי היהודים של בחסיתה נהג להתענג שם.

(7) "טיהת" טרת הטרבוש. היא מערכת חוטים שחורים שזורים לאורך הטרבוש בחופשיות ותפוסים למרכז הטרבוש למעלה

(8) "חארס" זוהי תופעה שהייתה מקובלת עוד מהתקופה העותומנית בחלב. עת מינו השלטונות שוטרי מקוף ללילה. אשר נהגו לשבת בתוך "אבוסה", חדרון מעץ. על אחת המדרכות שבכל שכונה. מצוידים באקדח למותגיהם ואלות בידיהם. אמורים היו להבריא בהם את הגנבים. רוב השומרים האלה עבר את גיל החמישים בהיותם ותיקים במקצועם ובתפקידם.

(9) "כוראשות". ריבוי של־"כוראשה". זהו תיק רקום שבו נשמרים הטלית. התפילין וסידור התפילה - מעיו "טליתניה" מפוארת של הים. את הכורשה קישטו בחוטי זהב וכסף. שזורים באומנות מרשימה קישוטים אלה גברו ככל שמעמדו של בעל הכורשה היה גבוה.

(10) "באשות", זוהי מילת ה"בקשות"־ במבטא יהודי חלב. החלבים. נהגו. בשפת הדיבור היום־יומית שלהם להפוך את האות "ק" בכל מילותיהם לאות "א". ובכך לעדו את טון הדיבור. גם המצרים נהגו כך. להבדיל מהמוסלמים ומהיהודים הכפריים שגרו בחלב ושמקורם בקמישלי.

מאמר זה נכתב, במקור, בשפה הפורטוגזית, והושמע בערב זיכרונות במרכז הקהילה החלבית בסאן־פאולו. עורך "דרכי אר"ץ" הקליט מאמר זה. מפי המחבר, בתרגום מעורב לעברית, ערבית, אנגלית וצרפתית. העריכה והתרגום הסופיים לעברית נעשו ע"י עורך "דרכי אר"ץ" אשר הוסיף את הערות למאמר.